

UOT 911.3

**BÖYÜK QAFQAZDA HEYVANDARLIĞIN YEMLƏ TƏMİNATININ
COĞRAFI İSTİQAMƏTLƏRİ**

T.G.HƏSƏNOV, F.M.CƏFƏROVA
AMEA akad. H.Ə.Əliyev adına Coğrafiya İnstitutu
tapdiqhasan@mail.ru

Məqalədə Böyük Qafqazın Azərbaycan ərazisinə daxil olan iqtisadi-coğrafi rayonlarda heyvandarlığın yemlə təminatında mövcud olan problemlər öyrənilmiş, respublikada, eləcə də region daxilində olan yem bitkilərinin əkin sahəsi və onların tələbatı nə dərəcə ödəmələri müəyyən edilmişdir. Bununla yanaşı məqalədə yem bitkilərinin, biçənək və otlaqların məhsuldarlığının yüksəldilməsi üçün həyata keçirilməsi zəruri olan tədbirlər planı qeyd olunmuşdur.

Açar sözlər: Böyük Qafqaz, heyvandarlıq, yemlə təminat, ərzaq təhlükəsizliyi, yay-qış otlaq heyvandarlıq tipi

Kənd təsərrüfatı ölkə iqtisadiyyatının əsas sahələrindən biri hesab edilir: 2014-cü ildə ümumi daxili məhsulun 5.3-i, məşğul olan əhalinin 36.7%-i . Ümumi kənd təsərrüfatı məhsullarının 53.1%-i heyvandarlıq sahələri verir [1].

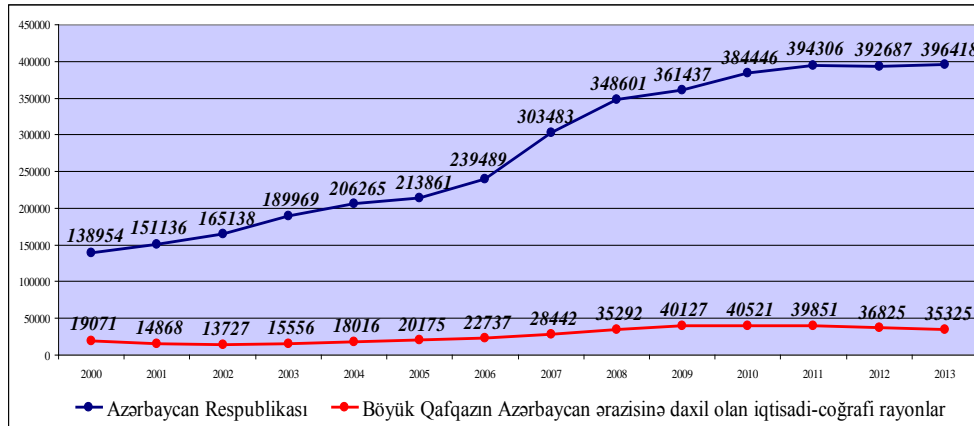
Ölkə tarixində ilk dəfə aparılan aqrar islahatlarda ən geniş özəlləşdirmə heyvandarlıq sahəsində həyata keçirildi. 2008-ci ildə, 2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə təminatına dair Dövlət proqramında qeyd olunur ki, ərzaq təminatı ölkə iqtisadiyyatının və sosial dayanıqlığının başlıca şərtidir. Dövlətin sonrakı Proqramlarında qeyri-neft sektorunun tərkib hissəsini təşkil edən kənd təsərrüfatının inkişafı diqqət mərkəzinə çəkilir.

Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra kiçik pay torpaq sahələri üzrə özəlləşdirilmənin aparılması təbii landsaftların antropogen təsirə məruz qalması prosesini artırmışdır. Xüsusilə son illər heyvanların sayının artması otlaqların systemsiz, normadan artıq istifadə edilməsi nəticəsində dağ otlarının, quru çöllərin, yarımşəhraların onsuz da zəif olan bioloji potensialını azaltmış, ekoloji şərait pisləşmişdir. Azərbaycanda kəndli-fermer təsərrüfatlarında özəlləşdirmə aparılarkən, yem bitkilərinin əkin sahələri, otlaqlar və biçənəklər, kənd təsərrüfatı heyvanlarının sayı nəzərə alınmayaraq bölüşdürülmüşdür.

Böyük Qafqazın Azərbaycan ərazisinə daxil olan iqtisadi-coğrafi rayonlarda təbii otlaq və biçənəklərin mövcudluğu, subalp və alp çəmənləri, əhalinin istehsal vərdişləri heyvandarlığın inkişaf etdirilməsi üçün geniş imkanlar yaradır. Bu da məhsulların kompleks emalına əsaslanan və müasir tələblərə cavab verən qida sənayesi aqroservislərinin yaradılmasını zəruri edir. İstehsal edilən bu məhsullar nəinki regionda, həmçinin respublikada ərzaq məhsullarına olan tələbatın ödənilməsinə imkan verir.

Qədim dövrlərdən bəri Azərbaycanda mal-qaranı bütün il ərzində yay və qış otlaqlarında saxlamağa imkan vardır ki, bu da respublika əhalisinin heyvandarlıq sahəsində zəngin iş təcrübəsi yay-qış otluq heyvandarlıq tipinin olduğundan xəbər verir. Heyvandarlığın keyfiyyətcə yaxşılaşdırılması üzrə qismən geniş tədbirlərə Sovet hakimiyyəti dövründə başlandı. Belə ki, yerli qaramal, qoyun və donuzların daha çox məhsul verə bilən yeni cinslərlə əvəz edilməsinə nail olundu.

Ölkə əhalisinin maddi-rifah səviyyəsinin yüksəldilməsini, bununla əlaqədar olaraq ərzaq probleminin müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilməsini təşkil etmək üçün heyvandarlıq məhsulları istehsalının xeyli artırılması tələb olunur. Hazırda isə respublikamızda yem bitkilərinin əkin sahəsi bir qədər də artaraq 396,4 min ha. təşkil edir ki, onun da 8,9%-i tədqiqat apardığımız regionun payına düşür [2]. Buna baxmayaraq yem istehsalının müasir vəziyyəti heyvandarlıq sahələrinin artmaqda olan tələbatını hələ tam ödəyə bilmir. Yem bitkilərinin məhsuldarlığının aşağı olması onun maya dəyərinin xeyli yüksəlməsinə səbəb olur. Digər tərəfdən məhsuldarlığın aşağı olması əkin yerlərindən, əmək və vəsaitlərdən səmərəli istifadə edilməsinə imkan vermir ki, bu da nəticə etibarlı ilə heyvandarlığın məhsuldarlığının azalmasına səbəb olur.

Şək. 1. Yem bitkilərinin əkin sahəsi, ha
Mənbə: Azərbaycanın kənd təsərrüfatı 2014. ARDSK.

Azərbaycan Respublikasında yem bitkilərinin əkin sahəsində azalma yalnız 2012-ci ildə qeydə alınmışdırsa, tədqiqat apardığımız Böyük Qafqazın iqtisadi-coğrafi rayonlarda bu göstərici 2001, 2002, 2011, 2012 və 2013-cü

illərdə olmuşdur. 2010-2013-cü illər ərzində tədqiqat regionumuzda 5387 ha yem bitkilərinin əkin sahəsi azalmışdır ki, onun da əsas hissəsi, yəni 2625 ha Quba-Xaçmaz, 2438 ha Şəki-Zaqatala, 324 ha Abşeron iqtisadi-coğrafi rayonlarında olunmuşdur. Dağlıq Şirvan iqtisadi-coğrafi rayonunda isə 191 ha yem bitkilərinin əkin sahəsi artmışdır.

Yem bitkilərinə aid olan silos, yaşıl yem üçün qarğıdalı və kökümeyvəlilər əkin sahələri 1990-cı ildən başlayaraq kəskin surətdə doğru getmişdir, lakin onların məhsuldarlığı isə son illər artmışdır. Belə ki, ən yüksək göstərici silos və yaşıl yem üçün qarğıdalının məhsuldarlığında 2010-cu ildə 142 sent/ha., kökümeyvəlilərin məhsuldarlığında isə 2011-ci ildə 240 sent/ha. olmuşdur.

Cədvəl 1

**Azərbaycan Respublikasında yem bitkilərinin
əkin sahəsi, istehsalı və məhsuldarlığı**

İllər	silos və yaşıl yem üçün qarğıdalı			kökümeyvəlilər		
	əkin sahəsi, min ha	istehsal, min ton	məhsuldarlıq, sent/ha	əkin sahəsi, min ha	istehsal, min ton	məhsuldarlıq, sent/ha
1990	98,5	943,9	96	12,9	172,1	133
1995	36,9	182,3	47	5,2	26,4	51
2000	2,2	4,8	63	0,1	2,4	157
2005	0,9	16,5	43	0,1	1,7	173
2010	0,8	13,2	142	0,2	3,6	210
2011	0,8	8,7	106	0,1	3,1	240
2012	1,2	12,0	98	0,5	3,7	79
2013	1,5	17,8	117	0,2	3,6	192

Mənbə: Azərbaycanın kənd təsərrüfatı 2014. ARDSK.

Ümumiyyətlə, yem bitkiləri altında istifadə olunan əkin sahələr həm aqronomik, həm də iqtisadi cəhətdən əlverişli hesab edilir. Belə ki, kövşən əkin sahələrində həm yemin keyfiyyətini, həm də torpağın münbitliyini qorumaq üçün qarışıq əkinlərdən istifadə olunur.

Böyük Qafqazın iqtisadi-coğrafi rayonlarında yem istehsalı və mal-qaranın yemlə təmin olunması səviyyəsinin təhlili göstərir ki, hər bir rayonda heyvanların yemlənməsi üçün biçənlərdən istifadə olunma dərəcəsi müxtəlifdir. Belə ki, ayrı-ayrı rayonlarda mal-qaraya verilən yemlərin tərkibində biçənək yemlərinin xüsusi çəkisi daha yüksəkdir.

Heyvandarlığı inkişaf etdirmək üçün ilk növbədə yüksək keyfiyyətli yem bazasının yaradılması, təbii yem sahələrinin mühafizəsi və münbitliyinin qorunub saxlanılması böyük əhəmiyyət kəsb edir. Təbii yem sahələri otarılma mövsümündə istifadə edilən yay-qış otlaqlarından, biçənlərdən və il boyu istifadə edilən örüslərdən ibarətdir. Böyük Qafqazın iqtisadi coğrafi rayonla-

rında təbii otlaqlar geniş sahələr tutmaqla yay otlaqları və dağətəyi zonaların ölümlərindən ibarətdirlər.

Böyük Qafqazın dağətəyi zonasından başlayaraq alp və subalp qurşaqlarına qədər təbii otlaq yerlərinin bolluğu və müxtəlifliyi qədimdən bəri Azərbaycanda dağ-aran heyvandarlıq təsərrüfat növünün inkişaf etməsinə şərait yaratmışdır. Müstəqillik əldə edildikdən sonra bu torpaqların böyük hissəsi dövlət torpaq fonduna daxil edilməklə, qiymətlərlə və uzun illərlə heyvandarlıq fermerlərinə icarəyə verilir. Tədqiq olunan regionun iqtisadi coğrafi rayonlarının təbii otlaq fondu haqqında məlumat verilir (cədvəl 2).

Cədvəl 2

Böyük Qafqazın iqtisadi coğrafi rayonları üzrə 2013-cü ildə təbii otlaq və biçənəklər haqqında məlumat (hektar)

İCR	Biçənəklər	Örüşlər	Biçənək və örüşlərin cəmi	İCR-in xüsusi çəkili
Abşeron (Bakı ilə)	613	198076	198689	22.6
Şəki-Zaqatala	1530	159580	161110	18.3
Quba-Xaçmaz	81567	215807	297374	33.8
Dağlıq Şirvan	14129	208345	222474	25.3
Cəmi	97839	781808	879647	100.0

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsinin materialları

Böyük Qafqazın intensiv heyvandarlıq təsərrüfatı üçün böyük əhəmiyyəti olan biçənək sahələri əsasən Quba-Xaçmaz və Dağlıq Şirvan İCR cəmləşmişdir. Örüş və yay otlaqlarının İCR üzrə paylanması müəyyən yaxınlığın olmasına baxmayaraq nisbətən Quba-Xaçmaz, Dağlıq Şirvan və Abşeron İCR seçilir. Otlaq və örüşlərin ümumi həcmində Quba-Xaçmaz, Dağlıq Şirvan və Abşeron rayonları yüksək yerlər tuturlar.

Heyvandarlığın yem bazasının 20-25%-ni təşkil edən təbii örüş və otlaqların əhəmiyyəti böyükdür. Respublikamızın örüş və otlaq sahəsi 3583 min ha-dır ki, bunun da 1740 min ha-sı qışlaqlarda, 597 min ha-sı isə yaylarda yerləşir. Lakin örüş və otlaq sahələrindən səmərəli istifadə edilmir. Hədsiz otarma zamanı çəmən və bozqır bitki örtüyü deqradasiyaya uğrayır, çim qatı məhv edilir, torpaq qatı dağıdılır, faunanın növ tərkibi kəsədlənir, onların məhsuldarlığı isə demək olar ki, hər il azalmağa davam edir.

Heyvandarlığın təbii yem bazasının əsasını təşkil edən yay və qış otlaqları, eləcə də meşə fondu torpaqları Dövlət mülkiyyəti torpaqlarının təqribən 2 mln. 846 min ha-nı, yəni 75%-ni təşkil edir. Yem bazasının möhkəmləndirilməsində xüsusi rolu olan bitkiçilik, tərəvəzçilik və bağçılığın tədqiqat regionumuzda inkişaf etdirilməsi üçün geniş imkanlar vardır. Regionda kənd təsərrüfatı bitkiləri əhalinin şəxsi həyatı sahələrində və fermer təsərrüfatında becərilir. Respublikada həyata keçirilən torpaq islahatları yeni əkin sahələrinin yaradılmasına, bağların salınmasına və onların təbii-bioloji xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq becərməsinə, bol və yüksək keyfiyyətli məhsulun əldə olunmasına

geniş imkanlar yaratmışdır. Yem istehsalının artırılması heyvandarlığın məhsuldarlığını yüksəltmiş, bitki örtüyünün tərkibində müxtəlif otların miqdarı artmış, bu isə olduqca heyvanların və onların növ müxtəlifliyinin çoxalmasına səbəb olmuşdur.

Böyük Qafqazın yüksək dağlıq ərazilərdə məskunlaşan əhalinin əsas təsərrüfat növü heyvandarlıqdır. Bu ərazilərdə heyvanların otarılması əsasən dövlət torpaq fonduna aid olan otlaqların, kənd ətrafı örüşlərin, meşə torpaqlarının və qoruqların nəzarətsiz olan sahələrində müşayiət olunur.

Bildiyiniz kimi heyvandarlıq böyük təbii yemə malik olan otlaqlarda yayılıb. Lakin onlardan systemsiz istifadə olunur. Otlaqlardan systemsiz istifadə və onların yaxşılaşdırılması lazımi tədbirlərin görülməməsi nəticəsində bəzi təbii otlaq sahələrinin məhsuldarlığı kəskin surətdə azalmışdır. Məsələn, Devyatkinin hesablamalarına görə otlaqlarda sürülərin otarılma müddəti 3-5 gündən çox olmamalıdır. Bu da onların növ və say tərkibindən asılı olaraq təyin edilir. Yəni orta hesabla otlaqlarda və biçənəklərdə hər 100 baş iribuynuzlu mal-qaraya təqribən 10-16 ha., qoyun və keçi isə 2-3 ha. otlaq sahəsi müəyyən edilmişdir [3].

Tarixi dövrə nəzər salsaq görərik ki, əvvəllər heyvan sürüləri yalnız yay və qış otlaqlarında saxlanılır və demək olar bitkiçiliklə heç bir əlaqəsi olmurdu. Lakin sonrakı illərdə heyvandarlıq qış və yay otlaqlarından istifadə etməklə yanaşı, ehtiyat yem bazası yaratmaq üçün bitkiçiliklə yem istehsalının əlaqəsi əsasında inkişaf etdirilir. Bundan başqa indiki heyvandarlıq mədəni mal-qara binalarında yüksək texnikanın tətbiqi şəraitində bəslənilir [5].

Əhalinin gündəlik tələbatını ödəmək üçün heyvandarlığın daha yüksək inkişaf etdirilməsinin çox böyük iqtisadi və sosial əhəmiyyəti vardır. Respublikamızda olduğu kimi tədqiqat regionumuzda da heyvandarlığın yem bazası kimi bitkiçilik, tərəvəzçilik və bağçılığın tullantılarından da istifadə edilir.

Cədvəl 3

Böyük Qafqazın iqtisadi-coğrafi rayonlarında kənd təsərrüfatı bitkilərinin əkin sahəsi, ha

	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2000-2013
Abşeron (Bakı ş.daxil olmaqla)	3677	5084	4039	3852	4691	4446	1.2 dəfə
Şəki-Zaqatala	126950	155496	200806	198413	201811	207931	1.6 dəfə
Quba-Xaçmaz	57804	105812	107427	114425	127749	127799	2.2 dəfə
Dağlıq Şirvan	84671	90750	112076	109346	123291	127056	1.5 dəfə
<i>Cəmi:</i>	<i>273102</i>	<i>357142</i>	<i>424348</i>	<i>426036</i>	<i>457542</i>	<i>467232</i>	<i>1.7 dəfə</i>
Azərbaycan Respublikası	1041542	1327922	1583874	1608184	1647121	1684248	1.6 dəfə

Mənbə: Azərbaycanın kənd təsərrüfatı 2014. ARDSK.

Azərbaycanda kənd təsərrüfatı bitkilərinin əkin sahəsi 2000-2013-cü illər ərzində 1,6 dəfə artmışdır. Bu artım meyili özünü tədqiqat apardığımız regionda da göstərmişdir. Belə ki, müfəfiq illərin təhlilinə nəzər salsaq görürük ki, 1,2 dəfə Abşeron, 1,6 dəfə Şəki-Zaqatala, 2,2 dəfə Quba-Xaçmaz, 1,5 dəfə Dağlıq Şirvan iqtisadi-coğrafi rayonlarında artım qeydə alınmışdır [2].

Kənd təsərrüfatının bitkiçilik sahəsində dənli və dənli paxlalıların əsas yer tutur. Tədqiqat apardığımız regionda dənli və dənli paxlalıların əkin sahəsi 395962 ha təşkil edir ki, bu da respublikada olan ümumi əkin sahəsinin 36,9%-i deməkdir.

Dənli bitkilərin ən mühüm sahəsi **taxılçılıqdır**. Çünki taxıl strateji məhsul olmaqla yanaşı, onun küləşi və digər tullantıları heyvandarlıqda yem mənbəyi kimi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Taxılçılıq respublikamızın iqlim şəraitindən asılı olaraq payızlıq və yazlıq növlərinə bölünür ki, onun da 93,6%-i payızlıq, 6,4%-i isə yazlıq taxıl əkinlərində cəmlənmişdir. Payızlıq taxıl daha məhsuldar olur. Azərbaycanda əsasən yarımşəhra quru çöl iqliminin hakim olduğu düzənlik ərazilərdə inkişaf etdirilir. Tədqiqat apardığımız regionda taxıl əkin sahələrinin əsas hissəsi Şəki, Xaçmaz və Qusar rayonlarda cəmlənmişdir.

Dənli bitkilərin əkinləri sırasında buğda, arpa, vələmir, çovdar və qarğıdalı mühüm rol oynayır.

Buğda əkinləri əsasən payız və yaz aylarında düşən yağıntılarla zəngin rütubət toplayır, qış aylarında isə qar örtüyü vasitəsilə şiddətli soyuqdan və şaxtadan qorunur. Taxılçılıqda buğda əkin sahələri üstün olmaqla, 2013-cü ildə ümumi taxıl əkinlərinin 55,3%-ni (253,9 min ha) təşkil etmişdir. Əkin sahələrinin əsas hissəsi, yəni 72,9%-i Şəki-Zaqatala və Quba-Xaçmaz iqtisadi-coğrafi rayonlarının payına düşür.

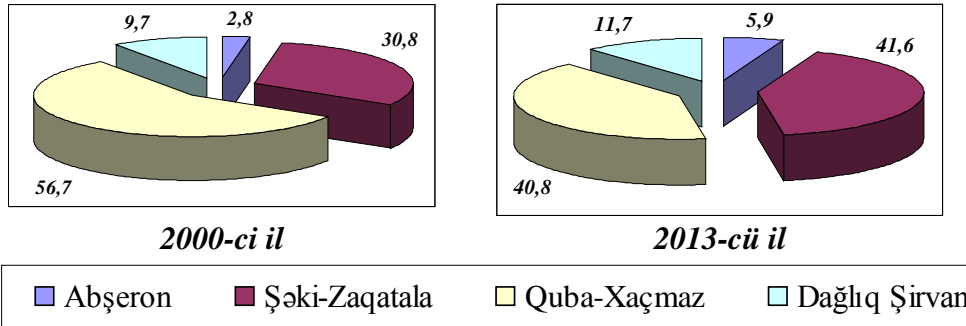
Quraqlığa davamlı və qısa vegetasiya dövrünə malik olan arpa, həm dəmyə, həm də suvarma şəraitində becərilir. Arpa dənindən əsasən heyvandarlığın və quşçuluğun yem bazasında istifadə olunur. 2013-cü ildə dənli bitkilərin əkin sahələrinin 25,9%-ni arpa əkinləri təşkil etmişdir ki, onun da 41,3%-i təkə Dağlıq Şirvan iqtisadi-coğrafi rayonunun payına düşmüşdür.

Vələmir bitkisi respublikamızda olduğu kimi tədqiqat regionumuz daxilində də olduqca az yer tutur. Dənli bitkilərin əkin sahəsində vələmir cəmi 0,2% təşkil edir ki, onun da 830 ha-sı Şəki-Zaqatala, 5 ha-sı isə Quba-Xaçmaz iqtisadi-coğrafi rayonlarında cəmlənmişdir.

Qarğıdalı bitkisinin heyvandarlığın inkişaf etdirilməsində əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Azərbaycanın düzən ərazilərində torpaq-iqlim şəraitinin əlverişli olması qarğıdalı əkin sahələrindən ildə iki dəfə məhsul yığımına imkan verir. Qarğıdalı heyvandarlıqda qida məhsulu kimi istifadə olunur, onu heyvanlar yaşıl, siloslaşmış və quru halda yeyir. Respublikada qarğıdalı əkin sahələrinin yalnız 20-25%-dən dən almaq, qalan hissəsindən isə heyvandarlıqda silos almaq məqsədilə istifadə olunur. Hazırda tədqiqat regionumuz daxilində 19755 ha. sahədə qarğıdalı əkilir ki, onun da əsas hissəsi, yəni 92,3%-i təkə Şəki-Zaqatala iqtisadi-coğrafi rayonunun payına düşür.

Tərəvəzçiliyin inkişafı heyvandarlığın, xüsusən maldarlığın perspektivliyini, habelə onun intensivlik səviyyəsinin yüksəldilməsinə müsbət təsir göstərir. Tərəvəzçilik Azərbaycanın bütün bölgələrində, əsasən düzənlik zonalarda inkişaf etdirilir. Tədqiqat apardığımız region daxilində Quba-Xaçmaz iqtisadi-coğrafi rayonunda gecyetišən, Abşeron iqtisadi-coğrafi rayonunda, əsasən Bakı şəhəri ətrafında örtülü-istilik təsərrüfatlarında müxtəlif tərəvəz bitkiləri yetişdirilir.

Azərbaycan Respublikası ərazisində tərəvəz bitkilərin əkin sahəsi 2000-2013-cü illər ərzində 2778 ha. artaraq 77603 ha. olmuşdur. Lakin bu sahədə 2011-ci ilə kimi artım, növbəti illərdə azalma qeydə alınmışdır. Tədqiqat apardığımız regionda da müvafiq illərin təhlilini aparsan görürük ki, 2010-cu ilə kimi artım, növbəti illərdə azalma müşahidə edilmişdir. 2000-ci ildə tədqiqat apardığımız region respublika üzrə ümumi tərəvəz bitkilərin əkin sahəsinin 27,1%-ni, 2013-cü ildə isə faiz etibarilə azalaraq 23,9%-ni təşkil etmişdir. 2000-ci il ilə müqayisədə 2013-cü ildə tərəvəz bitkilərin əkin sahəsində azalma tendensiyası əsas etibarilə respublika miqyasında bu sahə üzrə ixtisaslaşmış regionlardan biri olan Quba-Xaçmaz iqtisadi-coğrafi rayonunda (1161 ha. azalmışdır) müşahidə edilmişdir.

Şəx. 2. Böyük Qafqazın Azərbaycan ərazisinə daxil olan iqtisadi-coğrafi rayonlarda tərəvəz bitkilərinin əkin sahəsi, %-lə

Mənbə: Azərbaycanın kənd təsərrüfatı 2014. ARDSK.

Tədqiqat regionu daxilində meyvə bağları yerli əhəlinin tələbatını ödəməklə yanaşı, kənd təsərrüfatı heyvanlarının yemə olan tələbatının da ödənilməsində mühüm rol oynayır. Respublikada olan ümumi meyvə bağlarının 59,8%-i, meyvə məhsullarının 43,2%-i məhz bu regionun payına düşür. Meyvə bağlarının əkin sahəsinin əsas hissəsi Quba (14490 ha.), Xaçmaz (13337 ha.), Zaqatala (11437 ha.), Qusar (6072 ha.) və Qəbələ (5956 ha.) inzibati rayonlarında cəmlənmişdir ki, bu da ümumi sahənin 63,9%-i deməkdir.

Apardığımız araşdırma nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, tərəvəzçilik və meyvəçiliklə məşğul olan fərdi təsərrüfatların ətrafında əsas etibarilə südlük, dağlıq və dağətəyi ərazilərdə isə yunluq və ətlik istiqamətli heyvandarlıq sahələri üzrə ixtisaslaşmışdır.

Ümumiyyətlə, Böyük Qafqaz ərazisində olan otlaq və biçənlərdən səmərəli istifadə olunması, torpaqların dağ yamaqlarda eroziyaya uğramasının, dağətəyi və düzən ərazilərdə şoranlaşmasının qarşısının alınması, heyvandarlığın struktur tərkibinin və saxlanılma şəraitinin müasir tələblərə uyğun inkişaf etdirilməsi, həmçinin regionda dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi məqsədilə dövlət və bələdiyyə mülkiyyətində olan torpaq sahələrinin mühafizə olunmalı; otlaq və biçənlərin normadan artıq yüklənməsinin qarşısını almalı; heyvandarlığın inkişafı ilə əlaqədar bioloji müxtəliflik qorunmalı; yerli şəraitə uyğunlaşdırılmış yüksək məhsuldar heyvan cinslərinin yetişdirilməlidir.

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq, yem bitkilərinin, biçənək və otlaqların məhsuldarlığının yüksəldilməsi üçün aşağıdakı əsas tədbirlər sisteminin həyata keçirilməsi məsləhət görülür:

- təbii yem sahələrindən səmərəli istifadə etmək, öyrüş və otlaq sahələrinə əlavə ot toxumu səpmək, qışlaqlarda tarla şəraitində intensiv yem sahələri yaradılmalı;
- torpaqdan düzgün istifadə edilməsi yolu ilə səmərəli əkin dövriyyəsi təşkil edilməli;
- heyvandarlıqda məhsul istehsalının intensiv artımında mühüm rol oynayan yem bitkilərindən: soya, sorqo, qarğıdalı, günəbaxan və çuğundurun əkin sahələri genişləndirilməli.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycanın statistik göstəriciləri, 2015, ARDSK, Bakı, 2015
2. Azərbaycanın kənd təsərrüfatı, 2014. ARDSK, Bakı: Statistik məcmuə, 2014, 664 s.
3. İmrani Z.T. Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu. Bakı: Elm, 2007, 172 s.
4. Paşayev N.Ə., Əyyubov N.H., Eminov Z.N. Azərbaycan Respublikasının iqtisadi, sosial və siyasi coğrafiyası. Bakı: Çıraq, 2010, 416 s.
5. Sadıqov Ə.A. Mil düzü kolxoz və sovxozlarının iqtisadiyyatında heyvandarlığın tutduğu yer və onun inkişaf səviyyəsi // Труды Азербайджанского научно-исследовательского института Экономики и организации сельского хозяйства. Том 4. Баку: 1968, с. 223-227
6. Səttarov S.X., və b. Azərbaycan Respublikasında yemçiliyin və heyvandarlığın vəziyyəti, onların inkişaf perspektivlikləri. Bakı: Çasqoğlu, 2002, 178 s.
7. Azərbaycan Respublikası Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsinin məlumatları. Bakı, 2013, 5 s.

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ КОРМОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЖИВОТНОВОДСТВА НА БОЛЬШОМ КAVKAZE

Т.Г.ГАСАНОВ, Ф.М.ДЖАФАРОВА

РЕЗЮМЕ

В статье исследованы проблемы, характерные для кормового обеспечения животноводства в экономико-географических районах Азербайджанской части Большого Кавказа. Определена площадь территорий посевов кормовых культур, а также степень удовлетворения спроса на кормовые растения в стране и в его регионах. Вместе с этим, в

статье указан план мер, необходимый для повышения производительности кормовых культур, сенокосов и пастбищ.

Ключевые слова: Большой Кавказ, животноводство, кормовые культуры, сенокос, пастбище, пшеница, ячмень, овес, рожь, кукуруза.

CONTEMPORARY PROBLEMS OF FORAGE PROVISION OF LIVESTOCK IN THE GREATER CAUCASUS

T.G.HASANOV, F.M.JAFAROVA

SUMMARY

The article deals with the available problems, typical for the forage provision of livestock in the economic-geographic regions located in the Azerbaijani part of the Greater Caucasus. The area of plantations of forage, as well as the extension of satisfaction of the demand for food plants in the country and its economic-geographic regions are determined. Meanwhile, the plan of relevant actions, necessary for increasing the productivity of forage, hayfields and pastures is given in the work.

Key words: Greater Caucasus, livestock, forage plants, hay, pasture, wheat, barley, oats, rye, corn.

Redaksiyaya daxil oldu: 10.09.2015-ci il

Çapa imzalandı: 04.12.2015-ci il